ਜਗਮੇਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਬਨਾਮ

ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ

(ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰ. 2020 ਦਾ 1889)

ਮਈ 13,2020

[ਨਵੀਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੁਰਾਰੀ, ਜੇ. ਜੇ.]

ਸਬੂਤ ਅਧਿਨਿਯਮ, 1872- ਉਪ ਧਾਰਾ.65 ਅਤੇ 66-ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੱਕ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਹਾਇਕ ਕੁਲੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਜਵਾਬਦੇਹ 1 ਤੋਂ 3 ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਪੂਰਵ-ਲੋੜੀਂਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ, ਰੱਦ ਅਤੇ ਰੱਦ ਸਨ - ਮੁਕੱਦਮਾ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਦੌਰਾਨ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਐਸ. ਐਸ. ਅਧੀਨ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। 65/66 ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਕਾਪੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੀ ਮੰਗ-ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਰਜ਼ੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ - ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲ ਵਸੀਅਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਧਾਰਾ.66 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ - ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਯੂ/ਐਸ 66 ਅਧੀਨ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ - ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਵਸੀਅਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ-ਉਕਤ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ - ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅੱਗੇ ਯੂ/ਆਰਟੀਕਲ 227 ਅਧੀਨ ਸੋਧ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ-ਇਸ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਅਪੀਲ - ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆਃ ਧਾਰਾ.65 ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ, ਧਾਰਾ.66 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਨੋਟਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ-ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੇ ਸਬੂਤ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਸਿਰਫ ਉਸ ਨਿਯਮ ਦਾ ਅਪਵਾਦ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਮੁਢਲੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁਢਲੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। - ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਾਸ-ਜਾਂਚ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ - ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਸਬੂਤ ਵਸੀਅਤ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਪੂਰਵ-ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵਸੀਅਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਆਯੋਜਿਤ: ਆਪਣੀ ਕਰਾਸ-ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ ਪਠਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਟਵਾੜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਵਸੀਅਤ ਦੂਜੇ ਪਟਵਾੜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ 25 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਵਸੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪੀਡਬਲਯੂ-4 ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ, "ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਵਸੀਅਤ ਸੀ ਜੋ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਚੀ (ਗੈਰ-ਰਜਿਸਟਰਡ) ਵਸੀਅਤ ਸੀ ਜੋ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਸਬੂਤ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਸਥਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵਸੀਅਤ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੂਰਵ-ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਵਸੀਅਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ। [ਪੈਰਾ 15,16,18,19] [1171-ਡੀ-ਈ-ਜੀ; 1172-ਸੀ] ਅਸ਼ੋਕ ਡੁਲੀਚੰਦ ਬਨਾਮ ਮਦਾਹਵਲਾਲ ਦੂਬੇ ਅਤੇ ਹੋਰ (1976) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 246; ਰਾਕੇਸ਼ ਮਹਿੰਦਰਾ ਬਨਾਮ ਅਨੀਤਾ ਬੇਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ। (2016) 16 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 483: [2015] 13 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1158; ਐੱਚ. ਸਿੱਦੀਕੀ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਐੱਲ. ਆਰ. ਬਨਾਮ ਏ. ਰਾਮਲਿੰਗਮ ਦੁਆਰਾ (2011) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 240: [2011] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 587-ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕੇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ

[1976] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 246	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 12
[2015] 13 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1158	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 13
[2011] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 587	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 14

ਜਗਮੇਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨਿਆਂਇਕ ਫੈਸਲਾਃ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰ. 1889 ਤੋਂ 2020 ਤੱਕ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਮਿਤੀ 09.01.2017 ਤੋਂ ਸਿਵਲ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਨੰ. 2015 ਦਾ 7271.

ਆਰ ਆਨੰਦ ਪਦਮਨਾਭਨ, ਅਰਵਿੰਦ, ਸੀ., ਦੇਵਰਥੀ, ਸ਼ਸ਼ੀ ਭੂਸ਼ਣ ਕੁਮਾਰ, ਵਕੀਲ। ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ।

ਗੌਰਵ, ਐੱਫ. ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ.

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੁਰਾਰੀ, ਜੇ.

1. ਇਹ ਅਪੀਲ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਦਿੱਤੇ 09.01.2017 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 7271 ਤਹਿਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 65 ਅਤੇ 66 ਤਹਿਤ ਦਾਇਰ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਜੱਜ (ਜੂਨੀਅਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ) ਮੋਗਾ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ 24.01.1989 ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਕਾਪੀ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਸ਼ਰਤ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਵਸੀਅਤ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਕੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

2. ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਕੋਕਰੀ ਕਲਾਂ, ਤਹਿਸੀਲ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਫੁਮਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ 1/2 ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਾਲਕ ਹਨ। 9971 ਮਿਤੀ 28.02.1991 ਅਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੰ. 9359 ਮਿਤੀ 25.02.1991 ਨੂੰ ਸਹਾਇਕ ਕੁਲੈਕਟਰ ਸੈਕੰਡ ਗ੍ਰੇਡ, ਮੋਗਾ ਵੱਲੋਂ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 1 ਅਤੇ 2) ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ (ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ. 3) ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ, ਰੱਦ ਅਤੇ ਰੱਦ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਕਤ ਦੋ ਪਰਿਵਰਤਨ 20.03.1988 ਦੀ ਜਾਅਲੀ ਵਸੀਅਤ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰਨ, ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਰਾਹਤ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ।

3. ਉਪਰੋਕਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਦੌਰਾਨ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਬੂਤ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 65/66 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਤੀ 24.01.1989 ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਕਾਪੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਕਤ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਿਤੀ 04.07.2014 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

4. ਇਸ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀਆਂ ਨੇ 2014 ਦੀ ਸਿਵਲ ਸੋਧ ਨੰਬਰ. 4645 ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀਃ-"ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 66 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਵਸੀਅਤ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਲਈ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 65 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗਲਤੀ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਮੌਜੂਦਾ ਸੋਧ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਅਜੇ ਵੀ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 66 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਥਿਤ ਵਸੀਅਤ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵੱਲੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿ ਵਸੀਅਤ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ।

5. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 65/66 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 66 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਮਿਤੀ 24.01.1989 ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਰਜ਼ੀ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਕਤ ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਮਿਤੀ 24.01.1989 ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਉਕਤ ਵਸੀਅਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ 30.09.2015 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਅਰਜ਼ੀ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

6. ਉਪਰੋਕਤ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 227 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਸੋਧ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ।

7. ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਆਦੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾਊ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਪੇਟੈਂਟ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪੀੜ੍ਹਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 65 ਅਤੇ 66 ਦੇ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 65 (ਏ) ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ, ਧਾਰਾ 66 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਨੋਟਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸੰਕਟਕਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਸਬੰਧਤ ਧਿਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਰਾਹੀਂ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 66 ਤਹਿਤ ਨੋਟਿਸ ਭੇਜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰ ਵਸੀਅਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

8. ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਿਰਫ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

9. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ 09.01.2017 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਤਤਕਾਲ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਮਿਤੀ 24.01.1989 ਨੂੰ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀ (ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ) ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਅਤੇ ਰਾਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਪਟਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 66 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਮਿਤੀ 24.01.1989 ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸੇਵਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰੀ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਗੈਰ-ਸਥਾਪਿਤ ਰਹੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਸੀਅਤ ਮਿਤੀ 24.01.1989 ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, 30.09.2015 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਜਾਂ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਫਾਈਲ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੈਟਲ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸੋਧ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਪੂਰਵ-ਸ਼ਰਤ ਸ਼ਰਤ, ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਸਥਿਰ ਰਹੀ।

10. ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਉਚਿਤ ਮੁੱਲਾਂਕਣ ਲਈ, ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 65 ਅਤੇ 66 ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈਃ -

"65. ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਃ-

(ਏ) ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ, ਸੈਕਸ਼ਨ 66 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਨੋਟਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ;

(ਬੀ) ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਦੁਆਰਾ ਵਿਆਜ ਵਿੱਚ;

(ਸੀ) ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁੰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਧਿਰ ਇਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਡਿਫਾਲਟ ਜਾਂ ਅਣਗਹਿਲੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ;
(ਡੀ) ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ;

(ਈ) ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਧਾਰਾ 74 ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ;

(ਐੱਫ) ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਾਪੀ ਇਸ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ;

(ਜੀ) ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਖਾਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਅਤੇ ਤੱਥ

- ਮਾਮਲਿਆਂ (ਏ) (ਸੀ) ਅਤੇ (ਡੀ) ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੈ।

- ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ (ਅ) ਲਿਖਤੀ ਦਾਖਲਾ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੈ।

- (ਈ) ਜਾਂ (ਐਫ) ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਾਪੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਪਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ (ਜੀ) ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਆਮ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਕੁਸ਼ਲ ਹੈ।

66. ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮ - ਸੈਕਸ਼ਨ 65, ਖੰਡ (ਏ) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਧਿਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ, [ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਕੀਲ ਜਾਂ ਵਕੀਲ ਨੂੰ] ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨੋਟਿਸ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਜਬ ਮੰਨਦੀ ਹੈਃ

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਨੋਟਿਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਝਦੀ ਹੈ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀਃ-

(1) ਜਦੋਂ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੋਟਿਸ ਹੈ;

(2) ਜਦੋਂ, ਕੇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੋਂ, ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਏਗੀ;

(3) ਜਦੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਜਾਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਾਲ ਮੂਲ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ;

(4) ਜਦੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਏਜੰਟ ਕੋਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਹੈ;

(5) ਜਦੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਏਜੰਟ ਨੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ;

(6) ਜਦੋਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

11. ਸੈਕਸ਼ਨ 65 ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ, ਸੈਕਸ਼ਨ 66 ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਨੋਟਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਪੱਕੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਬੂਤ ਇਸ ਕਾਰਨ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲ ਸਬੂਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

12. ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਸ਼ੋਕ ਡੁਲੀਚੰਦ ਬਨਾਮ ਮਦਾਹਵਲਾਲ ਦੂਬੇ ਅਤੇ ਹੋਰ[1] ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀਃ-"ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 65 ਦੀ ਧਾਰਾ (ਏ) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਜਾਂ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ, ਧਾਰਾ 66 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਨੋਟਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 65 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ (ਬੀ) ਤੋਂ (ਜੀ) ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੰਕਟਕਾਲੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

13. ਰਾਕੇਸ਼ ਮਹਿੰਦਰਾ ਬਨਾਮ ਅਨੀਤਾ ਬੇਰੀ ਅਤੇ ਓਰਸ. 2 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈਃ-

"15. ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਲਈ ਪੂਰਵ ਸ਼ਰਤਾਂ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੂਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੂਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਗੁੰਮ ਜਾਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਰੱਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ।

1 [1976] 1 ਐਸਸੀਆਰ 246
2 (2016) 16 ਐਸਸੀਸੀ 483

14. ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਐਵੀਡੈਂਸ ਅਧਿਨਿਯਮ, 1872 ਦੇ ਤਹਿਤ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁਢਲੇ ਸਬੂਤ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਸਿਰਫ ਉਸ ਨਿਯਮ ਦਾ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਮੁਢਲੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਐੱਲ. ਆਰ. ਬਨਾਮ ਏ. ਰਾਮਲਿੰਗਮ 3 ਦੁਆਰਾ ਐੱਚ. ਸਿੱਦੀਕੀ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮੂਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਾਜਬ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ।

15. ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਵਿਨਾਸ਼ ਬਾਰੇ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੂਲ ਵਸੀਅਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ, ਪਰ ਪੜ੍ਹਤਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਰਾਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਰਾਸ-ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਠਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਵਸੀਅਤ ਦੂਜੇ ਪਟਵਾੜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ 25 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਵਸੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪੀਡਬਲਯੂ-4 ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ, "ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਵਸੀਅਤ ਸੀ ਜੋ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਕੱਚੀ (ਗੈਰ-ਰਜਿਸਟਰਡ) ਵਸੀਅਤ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਰਾਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਪਠਾਰੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਸਬੂਤ ਪੀਡਬਲਯੂ-1, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵਸੀਅਤ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨਃ-"ਮੈਂ 24.01.1989 ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਵੇਖੀ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਮੇਰੇ ਦਸਤਖਤ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਹਨ।

16. ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੂਰਵ-ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਵਸੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

3 [2011 (4) ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 240]

17. ਇਹ ਦੇਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

18. ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਫੈਸਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਦਾਰਥਕ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਅਤੇ ਪੇਟੈਂਟ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਪੀਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ।

19. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਵਸੀਅਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਦਾਖਲਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ, ਸੱਚਾਈ ਜਾਂ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

20. ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਲਾਗਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਆਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਦੇਵਿਕਾ ਗੁਜਰਾਲ ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ :- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Advocate Shifa Kler